

PINTÉR LAJOS

Karácsonyi Pos(z)t

A föl sem tételezés

Maga a dolog 1976-ban történhetett, vagy 1977-ben. Évek távolából így saccolom. Egy-két év, ennél többet nem csalhat az emlékezet. De az is lehet, hogy épp a két év találkozásánál, valamikor télen-kora tavasszal történt, ami történt, az a bizonyos író-olvasó találkozó. Akkor még az irodalomnak – persze látszólag – nagyobb volt a presztízse (mije? – kérdezik némelyek ajakbiggyesztve), mondom, a presztízse, de akkora azért nem volt, hogy ne télen rendezzék azt a találkozót. Akkor, ha másért nem, a hideg elől majd csak bejönnek egyesek, vagy a szerelmes kettesek: fiú és leány kéz a kézben. Be a Kossuth Klub díszes termeibe.

A szervezők úgy hirdették, hogy Életünk-est. Persze, nem a mi kisbetűs életünké, hanem az Életünk irodalmi folyóirat bemutatkozó estje. A közreműködőkre, írókra, színészekre, szerkesztőkre már nem emlékszem, csupán Weöres Sándorra. Hiszen a klubba is őmiatta mentem el! Korábban gyakran meglátogattam, legtöbbször úgy, hogy újvidéki barátaimat kísértem el hozzá: ők vitték verseiket, el nem kobzott vinjakjaikat a költőhöz.

Akkoriban már régen láttam, s a viszontlátásra kitűnő alkalom kínálkozott. Telt ház volt, foglaltak a székek, körben a falakat támasztva is állt a szépszámú hallgatóság; aki állni átalott, az meg kihúzódott a szomszéd büfébe, ott iddögált stílusosan W. S. mester egészségére.

A műsor lezajlott szabályosan és unalmasan, ahogy szokott. Majd következett a szintén szokványosnak ígérkező műsorvezetői fölszólítás, hogy kedves közönségünk, tessék kérdezni, önök is kérdezzenek jelen levő vendégeinktől.

Két kérdésre emlékezem. Mindkettő Weöreshez szólt, persze, mint az összes többi. Az első imígyen: mondaná meg, ki a kedves fiatal költője? Három-négy nevet válaszolt, most nem ismétlem meg, s válaszolta a közönség derűjére, hiszen az említettek legalább ötvenévesek voltak vagy hatvanévesek, ki tudja? Weöres olyan látszólagos félálomban élt, érzékelnünk kellett: neki húsz-harminc év ide-oda: oly mindegy. Sőt egy kicsit rá is játszott: hogy minden mindegy. (Ez azonban nem zavarta abban, hogy megírja a Kétfejű fenevadat, a legmaróbb korrajzot, teszem hozzá.)

S jött a másik, az ominózus kérdés, hogy mi a véleménye az úgynevezett közéleti költészetről? Persze, a kérdésben ott munkálhatott a kérdező előrejelzése, hogy Weöres nem afféle közéleti költő. A megkérdezett hosszan hallgatott, majd nagyon lassan, nagyon megfontoltan, nagyon vékony hangon ezt válaszolta: Bármelyik pártba belépni meglehetősen kockázatos.

A válasz oly rövid volt, oly másról beszélő volt, oly váratlan volt, nem is értette senki. Gondolkoztunk a tartalmán csendben.

Ültünk – 1976-ban vagy 77-ben –, az egypártrendszer ott volt körülöttünk megbonthatatlan sziklatömbként. Sokan már ebbe is születtünk, ebbe a politikai állapotba. Magam a válaszon persze kellőképp meglepődtem, hogy „bármelyik pártba...”, és megdöbbenésemben hallgatósági szomszédomhoz fordultam a fölismeréssel: bármelyikbe? Weöres talán azt hiszi, hogy több van!

A napokban elmeséltem mindezt színész barátomnak. Meghallgatta és magától értetődő természetességgel mondta: persze, azt hitte; föl sem tétélezte, hogy csak egy van.

Ebben, a föl sem tétélezésben lenne a jövendőnk? Ebben a félálomban?

Földi kar inti

Vannak sorok, rögtönzések, melyeket az ember nem ír le soha. Megy egy kisfiú az iskolába, maga előtt rugdos egy kavicsot. Megy egy író a hallgatás útjain, s maga előtt görget egy-egy félmondatot. Magamban szoktam mondogatni én is: *Frigyes Karinthy: égi kar inti. Ferenc Karinthy: földi kar inti.*

Mit jelent e játék, e játékos töredék? Jelenti, hogy számomra Karinthy Frigyes, az apa mindig is égi lény. Személyesen – természetesen – nem ismerhettem; irodalomtörténet számunkra, valamennyiünk számára. Ők a könyvekből szólnak, könyveik által szólnak. Ott ülnek valahol az égi kávéház asztalsarkánál: Móricz, Kosztolányi, Szép Ernő s a többiek.

A fiú, Karinthy Ferenc pedig az egyik első író, akit megismertem. Ha jóval idősebb is, de „kortárs”. Ott lépked előttem a Gellért-hegy lépcsőin, a Ménesi úton lefelé lépdél nagy cekkerével: biztosan a boltba megy. S társaságban is hallani tréfáit, ugratásait, melyek nagyon is földiek, vaskosak. Mindenki úgy tudja, hogy ő az irodalom egyik legfőbb tréfamestere.

Egy időben még afféle munkahelyi főnököm is, ő a kecskeméti színház vezető dramaturgja, én pedig beosztott dramaturg. Jobb főnököt nem kívánok senkinek. „Ahogy jónak látod” – mondja instrukcióként futó találkozásunkkor, a munkaebéd előtt, hozzátéve: „Ebéd után majd mindent részletesen megbeszélünk.” Ebéd után megkezet nyújt, s hirtelenjében elutazik.

A történet, a nagyon is földi történet, amit vele kapcsolatban el szeretnék mesélni, mikor is történhetett?

Annyi biztos, hogy 1979 után, akkor élte meg a Forrás szerkesztősége a legnagyobb politikai viharát, az egy emlékezetes dátum. És valamikor 1986 előtt: akkor pedig épp a Tiszatájat tiltották be, s mi úgy gondoltuk, a távolság oly kicsi: ha Szegedre lecsap a villám, más pillanatban a Forrásra is lecsaphat. A két emlékezetes dátum között valamikor, úgy 1982 táján keresett bennünket többször a szerkesztőségben Karinthy Ferenc, egyszer még írást is hozott. De inkább kiruccanások és beruccanások voltak ezek: benézett a színházba, benézett a Forrásba.

Egyik délelőttön, mikor bementünk a szerkesztőségbe, a szerkesztőségi ajtón hatalmas fölirot fogadott bennünket, fekete filctollal, tenyérnyi betűkkel: „*Itt voltam ellenőrizni. Nem dolgoztok. Jelenteni fogom! Brezsnjev, Aczél, Karinthy C.*”

Mármint, hogy ők voltak itt ebben a szent hármasságban, maga Brezsnjev és maga Aczél, ami persze nem igaz, és ami persze igaz: maga a csínytevő: Karinthy Cini, ahogy a C. jelzéssel a nevét ajtónkon rövidítette.

Néztük az ajtót, neveltünk, s azt kívántuk, bárcsak e gunyoros fölirot ajtónkon minél tovább látszana, letörölhetetlenül: hogy itt járt és játékosan megfeddett bennünket. De mindennap halványodtak, s 4–5 év alatt végképp eltűntek a betűk. Mikor a múlt évben a Sajtóházból szerkesztőségünk elköltözött, már a fehér, fölirottalan szerkesztőségi ajtót hagytuk magunk után.

Volt ennek az üzenetnek, én úgy értelmezem, valami mágikus-kultikus szándéka Karinthy részéről. Minden áldott nap kishivatalnokok szaladgáltak a szerkesztőségbe: melyik a megyétől jött, melyik a várostól, melyik a minisztériumtól. Melyik a párttól, melyik a tanácstól.

Ezekről óvott kultikus módon ez a játékos föliirat: hőköljenek vissza!

Hatott-e? Ki tudja?

Most már Karinthy Ferencet is, Cinit is az égi kar inti. És oly sok a fáradt, a komor, az unott, a hamuszínszürke arc. Nagyon hiányzik közülünk egy csínytevő, aki összefirkálná ajtóinkat!

Paradoxon

Akarod, hogy mondjak egy paradoxont? Na, mondj. Tessék: majd imádkozom az Egyetemi Színpadért. Akarod, hogy mondjak egy másik paradoxont is? Na, mondj. Tessék: majd imádkozom a Bibó István Szakkollégiumért.

Persze, ez csak a jéghegy csúcsa. Tudom, lenne még imádkozni miért; csak épp most ezt a két épületet kapta szárnyára a hír. Nem is épületek immár, hanem példázatok.

Többször ültem az Egyetemi Színpad „színpadán” fönn, és hányszor ültem a színpad nézőterén. Latinovits szavalt Radnótit feledhetetlenül: Nem tudhatom, hogy másnak e tájék mit jelent... Te is emlékszel? Te is ott voltál? Jancsó tartotta filmje premierjét ott. Még kér a nép. S előadás után a Váci utcára kitódult nézősereg hangosan továbbénekelte a film szép énekét: Munkások vagyunk mi, nincsen szabadságunk, se baj, se baj, éljen a munka, éljen a jog... S így tovább. Vonult az éneklő tömeg az utcára, s a film és a film utáni látvány hatása alatt csak álltam döbbenetben. Ez konkrét vonulás volt, de a mi nemzedékünk költői vonulása is onnan indult – most már átvitt értelemben –, az egyetemi színpadi deszkákról. Egyáltalán nem volt baj, hogy a kultúrának is volt szentélye a Váci utcában, nemcsak a pénz kultúrájának.

S mikor Szentjóbý Tamás heppeningje volt, akkor ott voltál-e? Sétált a színpadon, s hosszan sétáltatott egy ugrásra kész farkaskutyát, vállán pedig fehér galamb ült. Ahogy sétált a költő, a farkaskutya meg-megugrott, kitörni készült. Ahogy sétált, vállán pedig a hófehér galamb meg-megbillent, röpdülni készült, de azután minden maradt a régiben. Ilyen kor volt a „hetvenes évek”, ilyen kor volt a „nyolcvanas évek”. Vicsorogó farkaskutya és békegalamb látszólag jól megfért egy színpadon.

Hát a Bibó István Szakkollégium? A mi időnkben még úgy hívták: B épület. Az Eötvös Kollégium B épülete. Mikor utóbb egy hosszú nap után, mondjuk, egy nehéz nap éjszakáján arra jártam, becsöngettem, hogy megnézzem, miként is élnek most. Tél volt, a vendégszobájuk pedíg fűtetlen. Valami szörnyen nehéz villanykályhát cipeltünk vagy négyen a padlásszobába, nyögdecstünk a súly alatt, majd dideregtünk és beszélgettünk. Egyáltalán nem lenne baj, ha a kultúrának is lenne temploma a Gellért-hegyen és a szerelemnek is lenne temploma (mert ahol ott a fiatalság, ott van a szerelem is, úgy emlékezem), tehát egyáltalán nem lenne baj, ha a kultúrának is lenne temploma a Gellért-hegyen, nemcsak egy rendnek, vagy a lassan legfőbb vallási rendünknek, a pénz rendjének.

Akarod, hogy mondjak egy paradoxont? Na jó, többet nem mondok. Mondok mást.

Csiki Laci újságolta nemrég, épp itt a Szalonban (hiszen épp ez a dolog lényege, miközben az emberrel a dolog napközben megtörténik, már arra gondol: ha este én ezt

a társaságban elmesélem; és már kezdi formálni) – tehát ő újságolta nemrég, hogy dolgoznak, indul újra az írószövetségi folyóirat, a Magyar Napló. Újra is indult. Én meg azt hadd újságolom el, hogy irodalmi folyóiratunk, a Forrás mostani, júniusi száma szándékunk szerint különös ajándék az olvasóknak. Anekdoták, irodalmi legendák címmel tematikus számot szerkesztettünk. Indításként Vas István mond el egy anekdotát Déryről, és utána még száz oldalon keresztül: ki mindenki ki mindenkiről!

Debrecenben, egy irodalmi konferencián született meg bennem e szám ötlete. A határainkon túli magyar irodalom volt a tanácskozás tárgya. Egyik újságíró epésen azt írta róla, biztosan ötágú sípból ittuk a pálinkát. Na, ennél a dolog azért bonyolultabb. De írók, régi barátok találkozásán annyi kedves, anekdotikus történet elhangzott, a kulturális élet olyan „folklór kincse” éledt meg, elhatároztam, gyűjtéséhez azonnal hozzá kell kezdenünk.

Íme, egy történet. Irodalomtörténészünk rekkenő nyári hőségben fürdőzik a csillaghegyi strandon. Hétvége, tízezer ember. A hetvenes évek vége (ő, azok a... nem is mondom tovább), a nyolcvanas évek eleje? A strandfürdői hangosbemondó egyre szól: ki kit vár a bejáratnál, a fagyaltozónál, elveszett tárgyak keresik gazdáikat. Irodalomtörténészünk hirtelen ötlettel a hangosbemondóhoz megy, és rövid magyarázkodás után (hogy nem is tudják, hová ment el az öreg, de nekik már a gyerekekkel indulni kell haza, tehát a hangosbemondón üzennek) afféle strandfürdői közleményt ad fel. S a hangosbemondó tízezer embernek harsogja percekben belül: „Határ Győzőt várják haza!” Önhatalmúlag másként is mondja, megismétli zengőn: „Határ Győző azonnal menjen haza!”

Ez akkor paradoxon volt, ugye? Hogy a csillaghegyi strandfürdő hangosbemondóján keresztül hívnak haza Londonból egy emigráns írórt.

De évek múltán csak hazajött. Talán éppen ezért?

A tizedik pont

A tizenkét pont sokáig nem volt aktuális. Vagy talán túlon túl aktuális volt. Az első pontja, a tizedik pontja, s a többi.

A 12 pont végleges szövegét Jókai Mór és Bulyovszky Gyula alakították ki március 15-én reggel, Petőfi lakásán, a költő és még Vasvári Pál jelenlétében.

Utána évtizedeken keresztül csak a süket hivatal hozta koszorúit. 1985-ben egyik kiadónk tetszetős albumban jelentette meg 1848 dokumentumait, közöttük a hasonló 12 pontot is. Emlékszem, a város főterén a könyvesbolt kirakatára ragasztották ki megjelenésekor a boltosok. Mintha ők írták volna. Mit kíván a magyar nemzet? Újr olvasom most, fejlece, már maga a kopf is milyen megható, megindító előbeszéd. Mit kíván... „Legyen béke, szabadság és egyetértés.” Előjáróban ezt kívánta. Emlékszem, bementem rögtön a könyvesboltba. És arra a kérdésre: mit kérek? mit keresek? – azt feleltem, semmit, csak jöttem megmondani, hogy milyen szép a kirakat.

Arról jut eszembe mindez, hogy kicsi elmozdulás van a 10. pont körül, ez a pont pedig a katonákról rendelkezik. Történelmünk (melyről egyik barátom azt írja versében, az maga a céda) sohasem engedte ezt a pontot sem beteljesedni. Céda, cédaság: hány szinonimáját soroltam egykor, hogy mutassam így is, otthonos vagyok anyanyelvemben. Úgy tudni, ez év, ez évünk június 30-án valóra válik a tizenkét pont 10. pontja, mely fölött Jókai és Petőfi, s Vasvári is őrködött.

Félfüllel ezen napról hallgatok egy műsort a rádióban. Egy javaslatot ismertem a riporter, nem is tudja, kiét, talán az Országgyűlésben is szóba kerül, mondja, hogy ezen a napon este 8 órakor egy órán keresztül mindenütt szóljanak majd a harangok. S itt indul a riport, veszi szépen sorra...

Veszi szépen sorra a tanácselnök elvtársakat, bocsánat, önkormányzati hivatali urakat. Megy az elsőhöz az első városban, és kérdezi: tudnak-e arról a tervről, hogy június 30-án egy teljes órán át zúgjanak a harangok. Jön az azonnali büszke válasz, s ezeréves ez a büszkeség: nem tudunk. Ha nem tudnak, hát mi a véleményük róla? Jön máris a büszke válasz: semmi, majd megtárgyaljuk, s úgy döntünk.

Megy tovább a riporter, egy következő településre, egy következő önkormányzati vezetőhöz. Igen, tudok róla, feleli ő, csak épp gond van (nem, nem az a gond, mint a mesében, hogy nincs harang, harang is van, hang is van, rang is van, van minden). A gond az, sorolja, hogy ezt a tervet most az önkormányzat tárgyalja, a harangok meg a templomokban vannak, az egyházaknál. S egyházi kérdésekben ők hogyan döntsenek?

Megy tovább a riporter, egy következő településre, egy következő vezetőhöz. Igen, tudok róla, feleli ő, csak épp gond van (nem, nem az a gond, hogy nincs harang, nem is az a gond, hogy van harang, csak épp ott van, ahol húzzák, nem ott, ahol a döntéseket hozzák, nem, nem ez a gond). A gond az, hogy harangjuk elektromos program alapján működik. A program szerint félóránként öt percet harangoz. És nem tudni, hogy addigra át tudják-e állítani ezt a programot.

Megy tovább a riporter, egy következő városkába, egy következő vezetőhöz. Épp csak félfüllel hallgatom a műsort, ezt hívják háttér-rádiózásnak. A sok kényszerűen félig élt, félig bevallott életet pedig háttér-életnek hívhatnánk, teszem hozzá. Megy tehát tovább a riporter, s a városi vezetőt kérdezi: hogy egy óra hosszat harangozának, hallott-e róla? (Hallott-e róla harangozni? – mondhatnánk stílszerűen.) A sok hercehurca után meglepően tömör és gyors a válasz: igen, hallott róla. Na és? – kérdezi a riporter. Nincs na és. „Én magam fogok harangozni” – adja meg a váratlanul frappáns választ a kérdezett. S itt valahol a riport véget ér, a történetem is véget ér.

Csak kellene még valami tanulságféle. Persze, tanulság az is, hogy eltelik száz év, mire odaérünk harangjainkhoz. De nagyobb, frissebb tanulság az, hogy – íme a példa: hányfélek is a harangozók, tétovák és bátrak.

És tanulság az is, hogy hátha nem is céda – így még finoman szólva – a történelem. Hanem egy síró-nevető arcú isten. Eddig inkább síró arcát fordította felénk, de talán egyszer fordul, fordítja orcáját és megmutatja nevető arcafelét is.

Faterok s atyák

A szobám sarkában ülök, parányi íróasztal, tonettszék. Balról telefon, közelben. Könyvek, folyóiratok: a kamera végigpásztáz rajtuk. A folyóiratpolc tetején virágváza, benne három szál barka, selymit már kitakarta.

Az íróasztalon két képeslap: St. Patrick College, Ireland és Café-Restaurant New York, Budapest. Mindkét képeslapot a napokban hozta a posta (születésnap, mondom halkan), az asztalon még kintfelejtődtek. S szintén születésnap, de ez immár íróportréval: Vajda János, Th. Mayerhoffer litográfiája. A kamera mint kíváncsiskodó szem, ezekre is rápillant-ráközelít.

Végül megáll annál a személynél, aki az íróasztalnál dolgozik. Kezdhetünk egy kellemetlen kérdéssel? Kezdhetünk. Mondana az életéből olyan epizódot, amelyre évek

múltán is röstelkedve emlékezik? Lehet. Az iskolában történt, kisiskolában, ahol angolul is tanultunk, de mindennek még a legelején. Talán első év, talán az egyik első lecke. Tanárunk – tícsör – engem szólított, tessék fordítani. Geoffrey Chaucher was the father of English literature. A mondat – emlékszem – roppant gondot jelentett számomra, de lepleztem, s a szöveghez, a szavakhoz legszolgáiban hozzátapadva, fordítottam: Geoffrey Chaucher az angol irodalom apja. Vagy apja – volt. A voltot fordítottam-e? – már ki tudja. Nem apja, hanem atyja, mondta a tanár kicsit mosolyogva.

Évek múltán úgy gondolom, hogy a kamasz gyerek emiatt az árnyalat miatt kapta a mondatot, s a próbatételnek nem tudott megfelelni. Erre a fordítására azután évtizedek múltán is röstelkedve gondol.

Közbevetőleg: a politikusok, mondjuk a honatyák (véletlenül sem hónapák, na lám, most már tudom), tehát ők tudnak-e pironkodva gondolni elhibázott mondataikra, elhibázott gondolataikra?

Itt van például Mikszáth, akiről el lehetne mondani akár angolul, akár magyarul, hogy ő a magyar közírás atyja, itt van például ő, aki tudvalevőleg nem nagyon kedvelte kortárs honatyáit.

Egy pillanatra elhallgatok. A rendező kérdőleg rámnéz: – Ennyi? Bólintok, ennyi.

A szobám sarkában ülök. Parányi íróasztal, balról telefon, kézközben. Könyvek, folyóiratok: a kamera végigpásztáz rajtuk. A folyóiratpolc tetején virágváza, benne három szál barka, selymit már kitakarta. Ez utóbbi természetesen idézet. Nemcsak lakásban, hanem idézett verssorokban is élünk.

Egyik képviselő vallomásra gondolok még, tudom, őszinte vallomására, épp a napokban olvastam a kis színes (lehet: fel-színes) riportot, hogy ő igen, ő mennyire szereti a családját. Persze, kell még majd beszélnie a nagyobb rész boldogságáról is.

Lenni nemcsak valaki apjának, hanem valami atyjának is, ez a bökkenő itt, jó Geoffrey Chaucher úr.

Ablak Európára

Gyerekkori találós kérdés. Mi az: kint is vagyok, bent is vagyok? Persze, az ablak. Vagy: kint is vagyok, bent is vagyok, mi az? Az ajtó.

Vagy például én, amikor állok a határon.

Legalább évtizeddel ezelőtt történt. Külföldre utaztomban korán keltem és rohantam a Keleti pályaudvarra, a vonathoz. A levélszekrényben azonban egy expressz levél várt. A Kortárs küldött különös című, s később jó visszhangot keltő versemről korrektúrárt. Olvasatlanul gyűrtem zsebre a levelet, és siettem gondtalan hajnali részegségben a vonathoz.

A határvizsgálatnál eszméltem csak magamra, amikor fölszólítottak, hogy rakjak ki mindent a zsebeimből is. Ahogy kivettem, csak akkor jutott eszembe ismét a levél. Mi ez? Kézirat? – kérdezte az őr szigorúan. Nem kérem, nem kézirat, korrektúra. Vizsgálja, látja, hogy tényleg, nyomtatva vagyon. Mi ez? Valami nyomtatvány? – kérdezi ismét szigorúan. Nem, feleled, ez egy korrektúra, melyet a hajnali sietségben a zsebedben felejtettél. Itt azután fülöncsípek: szóval ez mégis egy kézirat, melyet külföldre akartál csempészni! Nem kérem, ez egy korrektúra, ismétled, magyarázgatod is szakszerűen, és állsz, afféle gyanúsított, a határon. Szolidáris oldalpillantásokat vetnek rád az elsurranó apró kis zsebtolvajok, valutázók és üzérek.

S te ott állsz a határon, talán a senki földjén, ahol elmondhatod magadról, hogy kint is vagyok, bent is vagyok.

De egy másik történetet szeretnék elmondani, jelképes történet, szintén évtizeddel vagy évtizedekkel ezelőttről. Festő barátom történetét. Ez a barátom, országába hazatérvén, a határon rendkívüli állapotokra lett figyelmes. Na, épp nem volt rendkívüli állapot, de volt idegesség és fokozott ellenőrzés, nem tudhatni, miért.

Őt is főlészóltották: autójából kiszállni, minden csomagot kibontani. Hosszabb külföldi útról jött meg, különösebb csomagja nem volt, festőművészként és rajztanárként, ahogy illik, a múzeumokat látogatta sorra. Nem is találtak nála mást gyanúsat, csak gyanúsán teleírt cím- és telefonszámlistáját. Nézegettek, lapozták végig a noteszt, és hozzáláttak a kérdéshez, mindjárt az A betűnél. A, Aba István – ez kid neked? Nem tudni, az épp használt nyelv természetéből adódott-e, hogy letegeztek? Úgy hiszem, abból is, de ezzel együtt ne legyenek illúzióink, az embert könnyen letegezik a határon. Nehéz azt megmagyarázni, hogy ez az Aba István „kid neked”. De hozzálátott: apámnak van egy testvére, annak a keresztanyjának a rokona, aki Kaposváron él, és bár húsz éve nem láttad, de megvan a címe, mert egyszer hátha arra jársz.

Tovább a noteszben a B betűhöz! Bene Józsefné – ez kid neked? Mi ez a gyanúsán sok külföldi cím? Nehéz ezekről a dolgokról beszélni, de ő mégis lassan, módszeresen hozzálátott, hogy ő szintén rokon, Kanizsán él egy unokatestvére, annak a feleségének az ilyen és ilyen rokona, és szintén évek óta nem látta, lehet, hogy már nem is él.

Lassú lapozás a noteszben tovább, s akkor egy váratlan kérdés: És Giotto? Kid neked?

Akkor jut eszébe, hogy tanítványai művészettörténet órán nem tudták, ki Giotto. A következő órára kötelező érvénnyel föladta nekik: utánanézni! S hogy erre ő maga is emlékezzen, notesze aljára kis betűkkel fölírta a nevek és címek alá ezt is: Giotto. Ezt a következő órán majd ismét kérdezni fogja.

Ezt magyarázza? Nem, ez oly hihetetlen, inkább hozzákezdett: Firenzében élő festő barátom ő, együtt voltunk tavaly egy művésztelepen, érdekes stílusban festi képeit, a még nedves vakolatra fest faliképeket. Rendben is volt a válasz. De jött máris a következő kérdés: és Leonardo? Kid neked?

Lelki szemei előtt megjelent az a tanóra ismét: de hiszen tanítványai Leonardo da Vincit sem tudták! Ezért van a noteszében az apró betűs kis jegyzés. Hát ezt mondja? Inkább nekilátott. Itáliai festő barátom ő is, bár több annál, festő is, szobrász is, anatómiai tanulmányokat is folytatott. Milánóban él, nem látta évek óta, csak egy-egy kiállítás alkalmából küld neki táviratot.

A történet ennyi. Itt állunk a határon és magyarázzuk, hogy „kid neked Giotto”, „kid neked Leonardo”. Ott állunk, mint egy ajtó vagy egy ablak, hogy kint is vagyunk, bent is vagyunk.

Mint egy ajtó. Például ajtó Európára. Mint egy ablak. Ablak Európára.

Zöld békabőr

A nyár: kis európai kör, Szigliget, Csongrád. Augusztus a csongrádi Tisza-parton, szüleim városában.

Alföldi kisváros, ott nevelkedtem, épp csak nem ott születtem, ezért nem tudom szülővárosomnak nevezni, ezért lett számomra a hangzásában oly közeli „szüleim városa”. Anyám a szegedi klinikára került a terhesség utolsó szakaszában, ki tudja már,

miféle ok miatt. Ott is születtem, onnan vittek haza. A rokonok, jó ismerősök – mesélik – frissen süített cipót hoztak köszöntésemre. Én nem tudom, milyen szokásból. Biztosan kenyérrrel, vagyis étellel kívánták köszönteni az életet.

Röpke látogatás a rokonoknál. Párpercnyi összetalálkozás az utcán egykori tanárral, egykori osztálytársakkal. Szaporodó sírok a temetőben: ott is rokonok, tanárok, diáktársak. Futás a Tisza-gátra, nagyvárosokban meghurcolt idegzetemnek e táj olyan csendes, mintha Juhász Gyula éppen most vállatná csöndjéről, alkonyatáról, melyet nagy barna pókok szőnek. Talán együtt is figyelhetnénk, hogy kikötött csónakok, hajók oldalához miként csapódik csobbanón a víz.

Gyors futás a tiszai strandra, szemle a Tisza és Körös torkolatánál, ahol puha és forró homokszőnyeget terítenek alá a folyók. S ahonnan, be az ártéri erdőkbe, indulnak a vadszeder útjai. Gyerekkorunkban indiánok voltunk, a szeder vérpiros festékével festettük meg arcunkat játék közben. S futás a Holt-Tiszához, a Tisza holtágaihoz, ahol felnőttünk. Szemle az egykori tanya udvarán, ahol a nyári kemence nyomát benőtte már a fű.

E néhány rövid út elég ahhoz, hogy a veszély, a környezeti romlás számtalan jelére is ráleljek. Most üres a gólyafészek a város határában. Hová tűnhetett lakója? Zsibvásár, ricsaj a Tisza-parton, mintha örökös piac lenne: mocskok a homok aransárga szőnyegén. Baráti figyelmeztetések: ne fürödj a Tisza vizében, ne ússz önfeledten, allergiát, bőrgyulladást okoz. A holtág pedig kiszáradva: szinte utolsó cseppjéig kiszivattyúzták a vizet valakik, persze gazdasági érdekből, öntözésre. Épp csak meghalt, most már talán végleg, az eddig csak nevében holtág. Kiszáradt fák a partján, halak és kagylók átható szaga, teteme.

Olvasok egy könyvet Sánta Őzről, a sziú indiánról. Így beszél: „A sziúk szava arra, hogy fehér ember – wásicsu, zsírshedó. Jó név, ti fehérek valóban kiszedtétek ennek a földnek a zsírját. De mintha nem vált volna a javatokra. Mostanában nem látszotok valami egészségesnek – kövérek vagytok, az igaz, de nem egészségesek.” Így folytatja: az embert „úgy tenyésztik, mint a tömni való libát, nem embernek, hanem fogyasztónak. Attól a perctől kezdve, hogy nem fogyaszt, nem vásárol, a világnak semmi haszna belőle.” S hozzáteszi még Sánta Őz a vallomásához, mindezt egy írónak azért mondja el, mert „a művészek maguk is a fehérek világának indiánjai”.

Ülünk este otthon, hallgatunk. Már a tévé, a rádió sem mondja álhíreit. Egy-egy késői járókelő megy el az utcán, cipője kopog. A kutyák megugatják. Különbönb teljes a csönd. Hallgatjuk a csendet.

Anyám egyszercsak azt mondja: nem hangversenyeznek már a békák! Fülelek, és tényleg a közeli Tisza felől most nem hallatszik a múlt években megszokott hangos békaszó. Azt mondja anyám, beteg a folyó vize. Talán először elpusztultak az apró rovarok, férgek, melyeken a békák éltek, majd elpusztultak a békák. Most hiányukkal perlekednek, figyelmeztetnek.

Valami időzített biológiai bomba lehet a tájban elrejtve, halkan csak az ketyeg. Magam is művész, magam is művészféle, tehát a fehérek világának indiánja, fületem a földhöz tapasztom, s úgy hallgatózom most: miféle hangok, zajok és zörejek ezek?

Karácsonyi poszt

1973 karácsony táján történt, amit elmesélek. Húsz éve immár. Pesti egyetemi éveim idején. Két vizsga között, éjszakában, szakadó hóesésben ballagtam haza

a csongrádi vasútállomásról a szülői házba. Dehogyan ballagtam, húsz év távolából nehéz már erre emlékezni, de bizonyára siettem. Vagy karácsony este volt, vagy a karácsony előtti este.

Nagy parkon keresztül vezetett az utam. Gyerekkoromból ennek a parknak minden fáját és minden padját ismerem. Különös szépségű „kiserdő” a város közepén. Első világháborús emlékművéről gyerekkoromban silabizáltam a megkopott aranybetűket. Mindig azon tűnődtem, ugyan rokonom van-e az aranybetűs nevek közt? Azóta áll már egy új is, második világháborús emlékmű a másik közelében. Sokszor annyi névvel, és nem megkopott, hanem csillogó aranybetűkkel. A neveket mégse olvasgatom már, elköltöztem egykori városomból.

E nagy parkon keresztül vezetett az utam, József Attila-i téli éjszakában. Nem féltem. Mert fiatal voltam, bátor. S nem féltem, mert nem is volt mitől félnem. Húsz évvel ezelőtt még át lehetett lábolni az éjszakai parkon. Hirtelen mégis nagyon megijedtem. Sötét alak ugrott ki a bokrok közül, a fenyőfák árnyából, kezében, mint valami haramiának, hatalmas bot volt. Fenyegetően – úgy véltem első látásra –, fenyegetően suhogtatta a botját felém. Állj meg! – kiáltotta utánam. S hogy félelmem elmúljon, hangot váltott: Állj meg, Lajos, hát nem ismeresz meg?

Kétszer is végigmértem a hatalmas, botos, árnyékból szőtt alakot, meg is ismerem, nem is. Hisz felnőtt férfi lett egykori általános iskolás pajtásomból. J. I. vagyok, mondta. Hát nem ismeresz meg? Osztálytársak voltunk!

Persze, hogy megismerlek. Csak hát hol van már az egykori gyerek, kész felnőtt lettél. Úgy igaz, vágott közbe, már meg is nősültem, már gyerek is van, már el is váltam, hadarta egyhuzamban. S verte közben magáról a havat.

Túl voltunk a legfontosabb mondandónkon, családról, mindennapokról, mikorra a kérdéssel előmerészkedtem: J. I., te meg mit lapulsz itt a téli éjszakában, a fenyőfák tövében, ezzel a hatalmas bottal a kezében? Mit keresel itt?

Karácsonyfa-csősz vagyok! – mondta büszkén. Micsoda? Néztem rá elképedten. Micsoda? Karácsonyfa-csősz – ismételte meg. Alkalmi munkákból élek, s ilyenkor karácsony táján mindig a város alkalmaz – tette hozzá magyarázólag. Alkonyatkor meghúzódok a parkban a fák alatt, s itt virrasztok reggelig, őrzöm a fákat. Ha tolvaj jönne, előbújok és megriasztom. Milyen foglalkozásod van, néztem rá hitetlenkedve. És csodálkozóan és büszkén: hogy az én osztálytársam karácsonyfa-csősz! Ami, abban a pillanatban úgy éreztem, nem kevésbé magasztos foglalkozás, mit foglalkozás, hivatás, mintha valaki legalábbis tárcaíró vagy alanyi költő lenne.

S vannak tolvajok? – kérdeztem. Rábólintott, vannak. Ezen úgyszintén elcsodálkoztam. Lépten-nyomon fillérékért árulták akkor a fát, karácsony délutánján pedig a nyakukon maradt árut a piacosok már ingyen is osztogatták. Ez a park, ez a város központjában álló „kiserdő” pedig különben is mindenki büszkesége volt. Nem gondoltam, hogy lenne, aki kezét emel fáira.

Kellemes ünnepeket, J. I., öleltem meg, és köszöntem el tőle. Lássalak minél előbb újra – mondtam –, de akkor ne ijessz meg ennyire. Beszélgetésünk végén vallottam be neki, hogy igencsak megijesztett. Azt hiszem, büszke volt magára. Menj vissza az asszonyhoz! – mondtam még neki. Nem megyek – válaszolta nagyon határozottan, marokra fogta kezében a botot, s valami olyat mondott, amit most nem írok ide. Nem tűr nyomdafestéket.

J. I.-ről számtalan történetet tudok még. Majd egyszer elmesélem. Nyolc évig osztálytársak voltunk, nagy természetű, erős fiú volt, erős is, túlkoros is, s így közöttünk

idősebb, még erősebb. Veszekedni is szeretett, csak épp nem tudott. A legkisebb is tudta, a leggyengébb is tudta, hogy mindjárt a veszekedés elején elég csak leütni az orrától erős szemüvegét, s máris vége a harcnak, szeméhez kapkod csak azután.

Húsz éve nem találkoztunk. Nem tudom, merre jár. Nem tudom, karácsony táján őrzi-e még a fenyőfákat. Nem tudom, hogy valaki őrzi-e még karácsony táján a fákat?

Kitört, kivagdosott, kifűrészelt parki fák, most karácsony után, bármerre járok. Szerte a világban. Hallok vélekedést, hogy az is lopja már, aki őrzi.

1991–1994.

KALMÁR MÁRTON